

ÓZBEKSTAN RESPUBLIKASI TURIZM ÓZINE TARTATUĞIN HÁM TÚRISTLER KELIWI KÓRSETKISHLERI

Turdibaeva Feruza

Kegeyli rayoni MBB hám MSHBSH ne qarashi 26-sanli uliwma orta bilim beriw mektebiniń geografiya pání múgallimi.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.12657550>

Annotatsiya. *Bul maqalada Ózbekstan Respublikasi turizm ózine tartatuğın hám túristler keliwi kórsetkishleri, tariyxıy hám zıyarat turizminiń qásiyetleri jáne onı rawajlandırıw faktorların úyreniwi haqqında sóz etilgen.*

Gilt sózler: *Turizm, sayaxatshılıq, túristler, geografiya, mámleket, materiallıq.*

INDICATORS OF TOURISM ATTRACTION AND TOURIST ARRIVALS OF THE REPUBLIC OF UZBEKISTAN

Abstract. *In this article, the indicators of the Republic of Uzbekistan's tourism attraction and tourist arrivals, the importance of the history and pilgrimage tourism and the organization of its development factors are discussed.*

Key words: *Tourism, travel, tourists, geography, state, material.*

ПОКАЗАТЕЛИ ТУРИСТИЧЕСКОЙ ПРИВЛЕКАТЕЛЬНОСТИ И ТУРИСТИЧЕСКИХ ПРИБЫТИЙ РЕСПУБЛИКИ УЗБЕКИСТАН

Аннотация. *В данной статье рассмотрены показатели туристической привлекательности Республики Узбекистан и туристических прибытий, значение историко-паломнического туризма и организация факторов его развития.*

Ключевые слова: *Туризм, путешествия, туристы, география, состояние, материал.*

Turizm industriyası millionlap adamlardıń tirishiligin támiyinleydi, milliardlap insanlarga bolsa óz xalqı hám basqa mámleketler xalıqlarınıń materiallıq ózgesheligin, sonıń menen birge, tábiyat baylıgın qádirlew múmkinshiligin beredi. Ayırım mámleketlerde bul tarmaqtıń ishki ónimdegi úlesi 20 procentten artıqtı quraydı hám ulıwma alğanda, turizm industriyası jáhán ekonomikasında iri eksport tarmaqlardan úshinshi orındı iyeleydi.

Ózbekstan Respublikasınıń sayaxatshılıq potentsialı jedel rawajlanıp atır. Sońgı jillarda mámleket milliy ekonomikasınıń strategiyalıq tarmaqlarınan biri retinde turizmde rawajlandırıw boyınsha kompleks ilajlar izbe-iz ámelge asırılıp atır, bul bolsa onıń tez rawajlanıwı, jańa jumis orınlarını jaratıw, dáramatların kóbeytiw, adamlardıń turmıs dárejesi hám sapasın kóteriw, sonıń menen birge, investitsion kórkemligin asırıwğa qaratilğan.

2021-jıldıń yanvar-dekabr aylarında Ózbekstan Respublikasına turistik maqsetlerde kelgen sırt el puqaraları sanı 1 881,35 mın adamdı quradı. Bul kórsetkish ótken jıldıń sol dáwirinde 1 504,13 mın adamdı qurağan. Ózbekstangá kelgen sırt el puqaralarınıń sanı ótken jıldıń sol dáwirine salıstırğanda 377,22 mın adamğa kóbeygen.

Usınıń menen birge, 2021-jıldıń yanvar-dekabr aylarında turistik maqsetlerde ketken Ózbekstan Respublikası puqaraları 2 194,85 mın adamdı qurağan bolıp, ótken jıldıń yanvar-dekabr aylarında bul kórsetkish 2 001,52 mın adamdı qurağan. Shet el mámleketlerine ketken puqaralardıń sanı ótken jıldıń sol dáwirine salıstırğanda 193,33 mın adamğa kóbeygen.

2021-jil yanvar-dekabr aylarında Ózbekstan Respublikasına ĞMDA mámleketlerinen kelgen sirt el puqaraları 1 713,96 mln adamdı quradı, bul jámi kelgenlerdiń 91, 1 % ti quradı, basqa mámleketlerden 167, 39 mln adam (yamasa 8, 9 %) kelgen.

Turizm COVID-19 pandemiyasınan eń kóp zıyan kórgen tarmaqlardan biri boldı.

Ornatılğan sheklewler sebepli dúnya boylap aviakompaniyalar hám aeroportlar turizm industriyasınıń tiykarǵı infrastrukturası retinde zıyan kóriwde dawam etpekte, olardıń dári-dármanlar, vakcinalar, gumanitar járdemi hám basqa turmıs ushın zárúr bolǵan tovarlardı global támiynatı menen támiyinlew múmkinshilikleri qáwip astında edi.

2020-jıldıń báhárinde koronavirus pandemiyası dúnya boylap sayaxatshılıq máwsimin izden shıǵardı. Mámleketlerler aralıq sayaxatlardı qadaǵan etiw hám karantin ilajları turizm sektorına zıyan jetkezip, tariyxta bolmaǵan krizisti keltirip shıǵardı. Ózbekstan ekonomikası da zıyan kórdi. Usınıń sebebinen, ishki turizm sektori da zıyan kórdi.

Turistik maqsetlerde Ózbekstanǵa kelgen sirt el puqaraları sanınıń analizi 2020-jilda (1 504,13 mln adam) 2019-jılǵa (6 748,51 mln adam) salıstırǵanda 5 244,38 mln adamǵa (77,7 %) keskin azayǵanın kórsetip atır. Sol dáwirde ĞMDA mámleketlerinen kelgen sirt el puqaraları sanı 4,4 ese, basqa mámleketlerden bolsa 5,8 ese azayǵan.

Biraq, 2021-jilda 2020-jılǵa salıstırǵanda ósiwdi baqlaw múmkin. 2021-jıldıń yanvar-dekabr aylarında Ózbekstanǵa kelgen shet el puqaralar sanı 1 881,35 mln adamdı quradı. 2020-jıldıń sol dáwirine salıstırǵanda bul kórsetkish 377,22 mln adamǵa asqan, yaǵnıy 25,1 % ke. 2020-2021-jillarda ĞMDA mámleketlerinen respublikaǵa kelgen sirt el puqaralar sanı 20,7 % ke, basqa mámleketlerden bolsa 99,6 % ke (derlik 2 esege) asdı. Óz ornında, 2021-jilda respublikamızǵa kelgen barlıq sirt el puqaralarına eń kóp bólegi tiykarınan 4-sherekke tuwrı keliwin da baqlaw múmkin (745,72 mln adam - kelgenler ulıwma sanınıń 39,6 % i). ĞMDA mámleketleri puqaraları da tiykarınan 4-sherekte respublikaǵa kirip kelgen - 700,24 mln adam (ĞMDA mámleketlerinen kelgenler ulıwma sanınıń 40,9 % i). Basqa shet el mámleketlerler (ĞMDA mámleketlerinen tısqarı) puqaraları bolsa tiykarınan iyul-sentyabr aylarında Ózbekstanǵa kelgenler (52,05 mln adam - 2021-jil dawamında basqa mámleketlerden (ĞMDA mámleketlerinen tısqarı) respublikaǵa kelgenler ulıwma sanınıń 31,1 % i).

2021-jıldıń yanvar-dekabr aylarında Ózbekstanǵa kelgen sirt el puqaraları sapar maqsetin oqıw ushın dep belgilegenler sanı 6,41 mln adamǵa (jámi kirip kelgenlerdiń 0,4 % i) teń, kommerciya maqsetinde kelgenler - 13,65 mln adam (0,7 %), emleniw ushın - 32,4 mln adam (1,7 %), xızmet saparı ushın - 60,71 mln adam (3,2 %), bos waqıt hám dem alıw ushın - 155,07 mln adam (8,3 %). Eń kóp sayaxatlardıń maqsetlerine bolsa tuwısqanlardı joqlaw dep belgilengen - 1613,11 mln adam (85,7 %).

Tiyisli dáwirdiń ótken 2020-jılına salıstırǵanda oqıw maqsetinde ámelge asırılǵan saparlar 26,2 % ke, emleniw saparları - 53,6 % ke, xızmet saparları - 71,4 % ke, bos waqıt hám dem alıw saparları - 16,6 % ke, tuwısqanların kóriw ushın ámelge asırılǵan saparlar - 18,1 % ke asqan. Biraq kommerciya maqsetindegi saparlar, kerisinshe, 19,3 % ke azayǵan. 2021-jilda shet el mámleketlerden (ĞMDA mámleketlerinen tısqarı) sirt el puqaraları Ózbekstan Respublikasına tiykarınan oqıw, bos waqıtın ótkeriw hám dem alıw, sonıń menen birge, kommerciya maqsetinde kelgenler. ĞMDA mámleketleri xalqı bolsa xızmet saparı, tuwısqanların joqlaw hám emleniw maqsetinde respublikamızǵa kirip kelgen.

Ózbekstan Respublikasına kelgen sirt el puqaralarınıń tiykarǵı bólegi Qırǵız Respublikasınan - 652,17 mın adam (jámi kirip kelgen sirt el puqaralarınan 34,7 % ti quraydı), Qazaqstannan - 565,33 mın adam (30,0 %), Tájikstannan - 288,21 mın adam (15,3 %), Rossiyadan - 190,49 mın adam (10,1 %), Túrkiyadan - 44,17 mın adam (2,3 %), Awǵanstannan - 34,0 mın adam (1,8 %), Pákstannan - 10,74 mın adam (0,6 %), Hindistandan - 10,66 mın adam (0,6 %), Ukrainadan - 8,72 mın adam (0,5 %), Germaniyadan - 6,91 mın adam (0,4 %), Qubla Koreyadan - 5,75 mın adam (0,3 %), AQSHdan - 5,42 mın adam (0,3 %) hám Belarus Respublikasınan - 4,26 mın adam (0,2 %) kirip kelgen.

Qalǵan 54,52 mın adam (2,9 %) Ózbekstanǵa basqa shet el mámleketlerden kelgen.

2021-jilda sirt el puqaraları xızmet saparları ushın tiykarınan Rossiyadan - 16,03 mın adam, bul xızmet saparı maqsetinde kelgen barlıq sirt el puqaralarınıń 26,4 % in quradı, Tájikstannan - 7,08 mın adam (11,7 %), Qazaqstannan - 6,95 mın adam (11,5 %) kelgen.

Oqıw ushın turistler tiykarınan Awǵanstannan - 2,45 mın adam (bul oqıw maqsetinde kelgen turistlerdiń 38,2 % in quradı), Pakistannan - 1,64 mın adam (25,5 %) hám Hindistandan - 0,6 mın adam (9,4 %).

Bos waqıtın ótkeriw hám dem alıw ushın jurtımızǵa kelgen sirt elliklerdiń tiykarǵı bólegi Rossiyadan - 30,58 mın adam, bul dem alıw maqsetinde kelgenlerdiń 19,7 % in quradı, Awǵanstannan - 19,02 mın adam (12,27 %) hám Túrkiyadan - 15,71 mın adam (10,1 %).

Maqseti tuwısqanların jaqlaw bolǵan saparlar sanınan sirt el puqaraları tiykarınan Qırǵız Respublikasınan - 641,91 mın adam (39,8 %), Qazaqstannan - 528,73 mın adam (32,8 %) hám de Tájikstannan - 251,78 mın adam (15,6 %) Ózbekstanǵa kelgen.

Emleniw ushın sirt el puqaraları tiykarınan Qazaqstannan - 13,84 mın adam (sapar maqseti emleniw bolǵan sayaxatlar sanınan 42,7 % ti quradı), Tájikstannan - 13,01 mın adam (40,2 %) hám Qırǵız Respublikasınan - 4,35 mın adam (13,42 %) kelgen.

Kommerciya maqsetinde ámelge asırılǵan saparlardıń tiykarǵı bólegi Awǵanstan (8,73 mın adam, bul kommerciya ushın kelgen sirt elliklerdiń 64,0 % in quradı), Tájikstan (1,66 mın adam - 12,1 %) hám de Hindistan (0,51 mın adam - 3,8 %) puqaraları bolıp tabıladı.

2021-jil yanvar-dekabr aylarında Ózbekstan Respublikasına kelgen sirt el puqaralarına 50,9 % in (956,72 mın adam) er adamlar, 49,1 % in (924,63 mın adam) hayallar quradı. 2020-jıldıń sol dáwirinde bolsa kelgen er adamlar sanı 765,42 mın adamdı, hayallar 738,71 mın adamdı quradı. Ózbekstanǵa kelgen er adamlar hám hayallar sanınıń analizi sonı kórsetedi, 2018-jilda jámi kelgenler sanınıń 47,1 % in er adamlar, 52,9 % in hayallar quraǵan. 2019-jilda da shet elden kelgen puqaralardıń jámi sanında er adamlarǵa salıstırǵanda hayallardıń úlesi kóbirek ekenligin baqlaw múmkin (er adamlar - 47,7 %, hayallar - 52,3 %).

2020-jıldan bolsa, sirt elden kelgen er adamlar sanı kóbeyiwdi basladı. 2020-jilda er adamlar 2021-jıldıǵı sıyaqlı 50,9 % ti, hayallar bolsa 49,1 % ti quradı. Ózbekstanǵa 2021-jilda sirt el er adamları tiykarınan Qırǵız Respublikasınan - 28,1 % (kelgen er adamlardıń ulıwma sanınan), Qazaqstannan - 26,3 %, Tájikstannan - 18,9 %, Rossiyadan - 12 %, Túrkiyadan - 4 % hám basqa mámleketlerden - 10,8 % kelgen. Óz ornında, hayallardıń tiykarǵı bólegi Qırǵız Respublikasınan - 41,5 %, Qazaqstannan - 34,0 %, Tájikstannan - 11,6 %, Rossiyadan - 8,2 %, Awǵanstannan - 0,9 % hám basqa mámleketlerden - 3,8 % kelgen.

2021-jilda sirt el er adamları xızmet saparı maqsetinde tiykarınan Rossiya (xızmet saparı maqsetinde kelgen er adamlar ulıwma sanınan 25,7 % ti qurağan), Tájikstan (12,8 %) hám Qazaqstannan (11,6 %) kelgenler. Oqıw ushın Awğanstan (oqıw maqsetinde kelgenlerdiń ulıwma sanınan 44,9 % ti qurağanı), Pakistan (24,6 %) hám Hindistandan (8,0 %) kelgen. Dem alıw hám bos waqıtların ótkeriw ushın er adamlar tiykarınan Rossiya (16,8 %), Awğanstan (13,3 %) hám Túrkiyadan (12,4 %) kelgen.

Tuwısqanların joqlaw ushın bolsa Qırğız Respublikası (34,2 %) Qazaqstan (30,1 %) hám Tájikstan (20,3 %) sıyaqlı qońılas mámleketlerden kelisken. Emleniw ushın da bul mámleketlerden, yaǵnıy Tájikstan (46,1 %), Qazaqstan (37,6 %) hám Qırğız Respublikasınan (11,2 %) kelgen.

Kommerciya maqsetinde tiykarınan Awğanstan (73,3%), Tájikstan (8,1 %) hám de AQSHdan (3,1 %) kelgen er adamlar bolǵan. Sirt elden kelgen hayallardı analiz etkende 2021-jilda xızmet saparı maqsetinde olar er adamlar sıyaqlı Rossiya (xızmet saparı maqsetinde kelgen jámi hayallar sanınan 30,0 % ti qurağan), Qazaqstan (10,4 %) hám Tájikstannan (5,3 %) kelgenler.

Oqıw ushın Pakistan (28,6 %), Awğanstan (16,5 %) hám de Hindistandan (13,9 %) kelgenler. Bos waqıtların ótkeriw hám dem alıw ushın hayallar Rossiya (26,9 %), Qazaqstan (15,6 %) hám Awğanstannan (9,8 %) kelgen.

Emleniw hám tuwısqanların joqlaw maqsetinde olar, er adamlar sıyaqlı tiykarınan Qırğız Respublikası, Qazaqstan hám Tájikstannan kelgenler. Atap aytqanda, tuwısqanların joqlaw maqsetinde kelgen hayallardıń jámi sanınan 44,9 % i Qırğız Respublikasınan, 35,2 % i Qazaqstannan hám 11,4 % i Tájikstannan kelgenler qurağan. Emleniwge bolsa tiykarınan hayallar Qazaqstan (46,6%), Tájikstan (35,7%) hám Qırğız Respublikasınan (15,0%) kelgenler.

Kommerciya maqsetinde bolsa tiykarǵı aǵıs Awğanstan (52,2 %), Tájikstan (17,2 %) hám de Hindistannan (5,3 %) kelgen.

2021-jilda Ózbekstan Respublikasına kelgen sirt el puqaralarına jası boyınsha bólistiriliv analizine kóre, olardıń tiykarǵı bólegi 31-55 jastaǵılar - 49,9 % ti (sonnan er adamlar - 51,5 % ti, hayallar - 48,5 % ti) qurağan, 56 hám odan úlken jastaǵılar bolsa - 19,3 % ti (er adamlar - 39,6 % ti, hayallar - 60,4 % ti), 19-30 jastaǵılar - 16,6 % ti (er adamlar - 61,7 % ti, hayallar - 38,3 % ti), 0-18 jastaǵılar - 14,9 % ti (er adamlar - 51 % ti, hayallar - 49 % ti) qurağan.

2021-jilda xızmet saparı menen tiykarınan 31-55 jastaǵı (jámi kelgenler sanınan 68,9 % ti qurağan) hám 19-30 jastaǵı (16,6 %) sirt el puqaraları ketken. Oqıw maqsetinde tiykarınan 19-30 jastaǵı jaslar kelgen bolıp, bul jámi kelgenlerdiń 55,4 % in, sonıń menen birge, 31-55 jaslıqlar - 30,3 % ti qurağanı. Bos waqıtların ótkeriw hám dem alıw maqsetinde tiykarınan 31-55 jastaǵılar (kelgenlerdiń ulıwma sanınan 57,2 % ti qurağan) hám 19-30 jastaǵılar (20 %) kelgen. Tuwısqanlardı joqlaw ushın tiykarınan 31-55 jastaǵı (jámi sayaxatlar sanınan 48,5 % ti qurağan) hám de 56 hám odan úlken jastaǵılar (20,2 %) qurağan. Salamatlandırıw maqsetinde jurtımızǵa tiykarınan 31-55 jastaǵılar (ulıwma kelgen sirt el puqaralar sanınan 46,9 % ti qurağan) hám de 56 jas hám odan úlkenler (22,1 %) kelgen. Kommerciya maqsetinde bolsa Ózbekstanǵa kelgen sirt elliklerdiń tiykarǵı bólegin 31-55 jastaǵılar (bul ulıwma saparlar sanınan 40,7 % ti qurağan) hám 0-18 jastaǵılar (27,4 %) bolǵan. 0-18 jastaǵı balalarǵa kelip, olardıń mámleketimizge keliwlerinen tiykarǵı maqset tuwısqanlardı joqlaw (bul jastaǵı jámi kelgenlerdiń 90,8 %), dem alıw - 5,4 %, sonıń menen birge, emleniw - 1,6 % bolǵan.

REFERENCES

1. *Egamberdiev F.B.*, Eshiniyazov B.A. Turizm tarawlariniń geografialıq tiykarları. “Educational Research in Universal Sciences”, “INTERNATIONAL CONFERENCE ON INNOVATIVE DEVELOPMENT OF EDUCATION 2023/21” erus.uz Languages of publication: o‘zbek, english, русский, қазақ, точик, қарақалпақ. TASHKENT, UZBEKISTAN 2023/ JANUARY 2, b.-243-246.
2. *Egamberdiev F.B.*, Eshiniyazov B.A. Turizmniń rawajlanıwındaǵı geografialıq kórsetkishler. “Educational Research in Universal Sciences”, “INTERNATIONAL CONFERENCE ON INNOVATIVE DEVELOPMENT OF EDUCATION 2023/21” erus.uz Languages of publication: o‘zbek, english, русский, қазақ, точик, қарақалпақ. TASHKENT, UZBEKISTAN 2023/ JANUARY 2, b.-247-250.
3. Eshiniyazov B.A., Saliyev E.P., & *Egamberdiev F.B.* (2023). TURIZM TARAWLARINIŃ ILIMIY TIYKARLARINIŃ ÚYRENILIWİ. Educational Research in Universal Sciences ISSN: 2181-3515 VOLUME 2 | ISSUE 4 | 2023 https://t.me/Erus_uz Multidisciplinary Scientific Journal April, 2023 2 Educational research in universal sciences, 2(4), 821–825. <https://doi.org/10.5281/zenodo.7904877> 136
4. Professorlar M.Q.Pardayev va H.N.Musayevlar tahriri ostida. Mualliflar jamoasi. Xizmat ko‘rsatish, servis va turizm sohalarini rivojlantirish: muammolar va ularning yechimlari. - T.: 2008. – 47 b.
5. Turdımambetov I.R., *Egamberdiev F.B.*, Ongarbaev O.A. Turizmniń geografialıq úyreniliwi. «Geografiya páni hám onı oqıtıwdıń aktual máseleleri» atamasındaǵı respublikalıq ilimiy-teoriyalıq konferenciya materialları. Nókis: NMPI, 2022, 28-29 aprel. B-98-100.